

Racionalita kresťanského posolstva: reflexia nad textom prednášky Jozefa Ratzingera *Verità del cristianesimo?*

Milan Urbančok

URBANČOK, M.: Rationality of the Christian Message: Reflection on the Text of the Lecture by Joseph Ratzinger *Verità del cristianesimo?* *Studia Aloisiana*, 2019.

In his academic contributions, Joseph Ratzinger has dedicated a great attention to the issue of complementary science and rationality of the Christian announcement in the perspective of participation in Logos. Contrary to numerous analyses dealing with this issue and the established views of his theological manuscript, the following brief reflection focuses on one of his earlier lectures and offers a somewhat less conventional lecture of the rationality of the Christian message. Reflection will turn its attention to those elements of rationality that support creativity and participate in shaping the content and meaning that is communicated. It is an integrating vision of rationality, not only freeing from cultural-historical conditions and ideologies, enabling the development of dialogue between science and faith, but also especially strengthening the awareness of the relationship with the world and man.

Keywords: Ratzinger, rationality, science and faith, myth, ideology

Úvod

Téme vzájomného ovplyvňovania sa kultúr a predpokladom pokojného spolunažívania spolu s prínosom náboženských hodnôt pre spoločný život venoval Jozef Ratzinger vo svojich akademických príspevkoch veľký priestor. Iste pritom neunikne pozornosti čitateľa ani jeho spôsob spracovania týchto tém, ktorými stimuloval dialóg medzi vedou a vierou, kde vo svojich úvahách rozvíjal filozofické základy o vzájomnom dopĺňaní vedy a racionality kresťanskej viery v perspektíve participácií na *Logose*. V nasledujúcich úvahách nad Ratzingerovým príspevkom o dôveryhodnosti racionality spojenej s kresťanským posolstvom by som rád ponúkol niekoľko myšlienok, ktoré nemajú za cieľ interpretovať autora ani jeho konkrétnu a precízne spracovanú tému, skôr sústrediť pozornosť na to, čo sa v hutnom obsahu ľahko prehliadne. Cieľom teda nebude analýza jednotlivých náboženstiev, ani im vlastného charakteru a schopnosti „vychádzať s inými“, alebo ich kultúrny príspevok pre pokojné spolužitie. Nebudem sa zaoberať ani samotnou témou poznateľnosti pravdy, či už v jednotlivých filozofických smeroch, alebo v pohľadoch jednotlivých náboženstiev, ani „zneužívaním“ témy pravdy pre ťaženia rôznych skupín proti sebe. Niekoľkými myšlienkami sa „za pomoci Jozefa Ratzingera“ a jeho prednášky *Verità del cristianesimo?* zastavím pri tom, akú úlohu vzhľadom na poznanie a hľadanie pravdy a slobody do svojej náboženskej štruktúry kresťanstvo prijalo.

Ratzingerova pozornosť venovaná *Logosu*

Logos znamená súčasne rozum aj slovo, aj zmysel. Ide tu o čosi kreatívne, čo sa dá komunikovať alebo dotvárať ako ďalší zmysel¹. Podľa Benedikta XVI. stretnutie medzi biblickým posolstvom a gréckymi myšlienkami spojenými týmto termínom nebolo jednoduchou náhodou a možno ho interpretovať ako „kondenzáciu“ vnútornej nevyhnutnosti zblíženia medzi biblickou vierou a gréckymi otázkami.² Otázka významu, zmyslu a nachádzanie spoločného priestoru v dialógu súčasnej vedy a teológie predstavuje dnes odlišnú a citlivú situáciu. Tá v mnohom pripomína možno rozvod ako dôsledok už skoršieho „odtrhnutia“ vedy od viery. Príčiny tohto procesu vidí Walter Kasper na oboch stranách. Na strane Cirkvi medzi najdôležitejšie zaraďuje nedostatočné

1 Úkon kresťanskej viery zahŕňa v sebe presvedčenie, že zmysel dávajúci základ »Logos«, na ktorom staviame, je zmysel aj pravda. Zmysel, ktorý by nebol pravdou, by bol ne-zmyslom. RATZINGER, J.: *Úvod do křestanství*. Brno : Petrov, 1991, s. 33.

2 Porov. BENEDIKT XVI.: *INCONTRO CON I RAPPRESENTANTI DELLA SCIENZA*, Aula Magna dell'Università di Regensburg, Martedì, 12 settembre 2006. In: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20060912_university-regensburg.html, 17.12.2018.

ponímanie Zjavenia a Písma a nepochopenie legitímneho cieľa novovekého pojmu autonómie. To viedlo ku skresleniu konceptu stvorenia, zvlášť v neskoršom stredoveku, v tzv. nominalizme. Tu bola „transcendentnosť, absolútnosť Boha často tak vystupňovaná, že Boh sa stal akýmsi svojvoľným božstvom, od ktorého závisí človek otrockým spôsobom“³. Veda z novovekého autonomizmu má svoj základ v kritickej reakcii a v akejsi vzbure proti tomuto svojvoľnému božstvu, ako protest proti takto pochopenej transcencii a ako obhajoba ľudskej dôstojnosti. Na strane prírodných vied však tiež možno objaviť problém v poňatí ich poslania. Tie sa napr. v časoch Keplera orientovali na službu teológii a prekračovali svoje hranice. Avšak už v časoch Newtona a Descarta sa tento prístup mení. Charakterizuje ho predovšetkým subjektívno-objektívne uvažovanie, kde si subjekt nárokuje schopnosť objektívne poznať a popisovať skutočnosť. Vedou osvietený moderný človek prichádza k poznaniu, že nie je iba neutrálnym pozorovateľom javov, ale ich živým aktérom. Jeho subjektivita sa podieľa na pozorovaní aj na interpretácii reality. Tým sa posilňuje vedomie „pána skutočnosti“, ktorý má právo a slobodu podrobovať si prírodu pomocou vedy a techniky a sám túto skutočnosť utvárať. V rámci racionálneho sveta a pozitivistického chápania skutočnosti si tak prírodné vedy neraz robili „absolútny“ nárok na poznanie pravdy, namierený proti teológii. Dnes už tento nárok bol značne korigovaný vedomím, že aj súčasná moderná veda ponúka len čiastkovú perspektívu, nie celú skutočnosť. Tým sa vytvára základ pre dialóg oboch strán a možnosť prekonávať konflikty minulosti, prameniace často z nesprávneho vzájomného pochopenia.⁴ Integrálnější pohľad na obraz človeka pomáha teológovi i prírodovedcovi si priznať, že aj keď hovoria o jednom a tom istom svete, o tom istom človeku, tak obaja, hoci odlišným spôsobom, sú zodpovední za svet i za človeka.

Bolestná skúsenosť konfliktov minulosti a potreba integrálnějšího obrazu sveta a človeka vyústila v Cirkvi pred 60-tymi rokmi do objasnenia konceptu o povahe a cieľi Božieho zjavenia. Chýbajúca syntéza totiž viedla mnohých ľudí k pokušeniu voliť si medzi vierou a rozumom, Cirkvou a svetom, tradíciou a moderným štýlom života. V mnohých katolíkoch ešte doznievali presvedčenia, že ich Cirkev má odpoveď na všetky problémy. Nová situácia vyústila do rozhodnutia ponúknuť novú syntézu. V tomto duchu Avery Dulles, jeden z najuznávanejších teológov v USA, napríklad pri analýze dozrievania viery amerických katolíkov⁵ poznamenáva, že „ako moderní ľudia musíme oslobodiť evanjelium od každého staromódneho svetonázoru a kultúrnej podmienenej ideológie. Súčasný kresťan sa už nemusí dnes pozeráť na svet očami starého Izraelitu alebo stredovekého filozofa. Zrelá viera je dosť pokorná na to, aby kritizovala vlastné predsudky a učila sa od súčasnej vedy. Vďaka stálemu umieraniu vlastným predchádzajúcim formuláciám sa viera stále hlbšie ponára

3 KASPER, W.: Proměny vztahu vědy a teologie. In: *Teologické texty*, č. 1, 2007, s. 12.

4 Porov. KASPER, W.: Proměny vztahu vědy a teologie. In: *Teologické texty*, č. 1, 2007, s. 13.

5 Článok bol pôvodne publikovaný v roku 1967.

do tajomstva Boha.⁶ Istú analógiu tohto pohľadu si môžeme všimnúť, ak si uvedomíme, že Druhý vatikánsky koncil pri hľadaní novej syntézy medzi vierou a súčasnou vedou sa nesústredil na abstraktné pravdy a definície o Bohu, ktoré by o ňom doplnili to, na čo ľudský rozum sám nemôže prísť, ale zdôraznil, že zjavenie a posvätné texty prinášajú svedectvo, ktoré má charakter seba-komunikácie Boha. Sám sa dáva osobne spoznať. Dostávame sa k modelu zjavenia, ktorý by sme mohli nazvať personalistickým, pretože smeruje ponad abstraktný a nekonkrétny intelektualizmus. *Logos* tu nie je len myšlienka, ako by to evokoval pôvodný grécky význam slova. Transcendentno a svet nie sú postavené proti sebe, ani vedľa seba ako oddelené svety.⁷ *Logos* v aplikácii biblického posolstva spája obidva významy – ich rozdelenie možno chápať aj ako odtrhnutie sa od reality. Slabé spojenie medzi ideou stvorenia a realitou sveta v minulosti, často kritizované vedou, sa v Konštitúcii *Dei verbum* prekonáva modelom – konceptom, ktorý stavia na prepojení reality a *Logosu*. *Logos* už nie je len myšlienkou, ale spája sa s konkrétnou realitou.⁸ Slovo a Božie konanie sa v dejinách vzájomne interpretujú. Ide tu o historickú udalosť, kde sa gestá ilustrované v udalostiach spájajú so slovami a súčasne predstavujú seba-komunikáciu Boha – ohlásenie i výklad. Spätosť so svetom a človekom nadobúda podobu *Dia-logos*. Svet sa stáva miestom dialógu dejín spásy.

Racionalita kresťanského posolstva

Keď Ratzinger začína rozvíjať svoje úvahy o racionalite kresťanského posolstva a o tom, ako hľadanie pravdy a zmyslu „vstúpilo do jeho náboženskej štruktúry“, tvrdí, že medzi starobylými kresťanskými textami nepozná žiadny, ktorý by mu vniesol do týchto úvah viac svetla ako konfrontácia Augustína s filozofiou náboženstva od „najvzdelanejšieho z Rimanov“ – stoika Marca Terenzia Varroneho.⁹ Časť tohto textu citovaného Ratzingerom ponúkam v skrátenej podobe, aby následná reflexia zvýraznila súvislosť, ktorú považujem za kľúčovú.¹⁰

6 DULLES, A.: *Víra zraje s vekom*. In: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2002-1/Vira-zraje-s-vekem.html>, 17.12.2018.

7 Hmatateľným historickým svedectvom je aj sama skutočnosť, že „kresťanské posolstvo, vyjadrené pôvodne pojmami hebrejskej kultúry, bolo neskôr „pretlmočené“ a prenesené do kategórií helénskej kultúry, ktorú použili prvé ekumenické koncily pri zostavovaní vyznaní viery, ktoré pretrvali až do našich čias“. CSONTOS, L.: Veda a viera sa môžu vzájomne obohacovať. In: *Studia Aloisiana*, roč. 7, č. 2, 2016, s. 5.

8 Vhodnou ilustráciou je nasledujúci text: Uverili sme v Božiu lásku – tak môže kresťan vyjadriť svoje základné životné rozhodnutie. Na začiatku toho, že je niekto kresťanom, nestojí etické rozhodnutie alebo veľkolepá myšlienka, ale skôr stretnutie sa s udalosťou, s Osobou, ktorá ponúka životu celkom nový horizont a tým aj zásadné smerovanie.“ BENEDIKT XVI.: Encyklika *Deus caritas est*, č. 1.

9 Porov. RATZINGER, J.: *Fede, Verità, Tolleranza Siena*. Edizioni Cantagalli, 2005, s. 173.

10 Analyzovaný text sa nachádza vo viacerých Ratzingerových publikáciách. V tejto štúdii sa opieram o dve nasledovné verzie textu, publikované v knihe RATZINGER, J.: *Fede, Verità, Tolleranza Siena*. Edizioni Cantagalli, 2005 a text publikovaný v časopise RATZINGER, J.: *Verità del cristianesimo?* In: *Il regno – documenti*, n. 854, 1 Marzo 2000.

Augustín si vo Varroneho podrobnej analýze náboženstva a na svoje veľké prekvapenie všima, že Varrone bez akýchkoľvek známkov váhavosti zaraďuje kresťanstvo do sféry *theologia naturalis*, čo zodpovedá filozofickým výkladom sveta.¹¹ Zaujmu ho jeho kritériá pravého – autentického náboženstva, ktoré ponúka. Podľa Varroneho je Boh princípom stoickej vízie – dušou, ktorá sa prejavuje v premenách sveta a odkrývaní pravdy. Táto duša sveta neprijíma kult a nie je objektom náboženstva, čím dáva najavo, že pravda a náboženstvo, racionálne poznanie a kultový poriadok sa tu stavajú na dve úplne odlišné úrovne. Kult ako číra podstata náboženstva tu nepatrí k *res*, k realite ako takej, ale k *mores* – k obyčajom. Preto podľa Varroneho nie bohovia vytvorili štát, ale bol to štát, ktorý vytvoril bohov, ktorých uctievanie bolo podstatné pre udržanie štátneho poriadku a dobrých mravov občanov. V týchto súvislostiach chápe náboženstvo a jeho základ ako podstatne politický fenomén. V snahe o racionálne uchopenie a vysvetlenie princípu „božského“ Varrone rozlišuje tri druhy teológie: *theologia mythica*, *theologia civilis* a *theologia naturalis* a prostredníctvom štyroch definícií objasňuje, čo predstavujú.

- a) Prvá definícia Varroneho sa venuje zaradeniu teológov k týmto trom teológiám. Teológovia mýtickej teológie sú básnikmi, keďže zložili piesne o bohoch, a preto sú ospevovateľmi božstva. Teológovia teológie pôvodu boli filozofi, a to znamená vzdelanci, myslitelia, ktorí prekračujúc zvyky sa dopytujú na realitu, na pravdu. Teológovia politickej teológie boli „ľudia“, ktorí sa nespájali s filozofmi (s hľadaním pravdy a podstaty sveta), ale s básnikmi, s ich víziami a s ich obrazmi.
- b) Druhá definícia sa týka priradeniu miesta, v ktorom sa teológia realizovala. Z tohto pohľadu miestom mýtickej teológie bolo divadlo, kde sa odohrával celý kult týkajúci sa náboženstva.¹² Miestom realizácie politickej teológie sa stalo *urbs* – mesto s jeho obyvateľmi, a za vlastný priestor teológie pôvodu bol považovaný kozmos.
- c) Tretia definícia sa sústredila na obsah týchto troch teológií. Obsahom mýtickej teológie bolo rozprávanie o bohoch, ktorých vytvorili poeti, politická teológia sa sústredila na kult a teológia pôvodu mala za úlohu vyjasniť to, čím mali byť bohovia. Ak podľa Herakleita je to oheň, podľa Pytagora čísla a podľa Epikura atómy..., je jasné, že potom teológia pôvodu zodpovedá demytologizácii, alebo, lepšie povedané, procesu racionalizácie, ktorý študoval mýtické prejavy svojím kritickým prístupom a skúmal ich za pomoci prírodných vied. Podľa Varroneho analýzy sa kult a poznanie úplne izolovali jeden od druhého. Kult sa považoval za nevyhnutný v závislosti od jeho užitočnosti pre politiku, a keďže poznanie pôsobilo deštruktívne na náboženstvo, nemalo sa prezentovať na verejnom priestranstve.
- d) Napokon štvrtá definícia sa týkala typu reality obsiahnutej v jednotlivých teológiách. Varrone klasifikoval teológiu pôvodu ako tú, ktorá sa zaoberá „prirodzenosťou bohov“, kým ostatné dve teológie sa zaoberajú božskými

11 Porov. RATZINGER, J.: Verità del cristianesimo? In: *Il regno – documenti*, n. 854, 1 Marzo 2000, s. 192.

12 V Ríme bola totiž rozšírená mienka, že herci boli ustanovení z vôle bohov.

atribútmi inštitúcií ľudí. Celý rozdiel medzi týmito teológiami sa tak redukuje na to, čo bolo v antike obsahom fyziky a medzi náboženský kult. Tak prichádzame k záveru, že politická teológia nemá žiadneho boha, má iba náboženstvo, teológia pôvodu nemá žiadne náboženstvo, iba svoju vznešenosť (božskosť). Nemohla mať žiadne náboženstvo, pretože nebolo možné náboženským slovom osloviť Boha z ohňa, z čísel a z atómov. Tak náboženstvo – viera, termín, ktorý v zásade označuje kult, a realita – racionálne poznanie reality, sa začleňujú jedno vedľa druhého ako dve oddelené sféry.

Podľa tejto Varroneho analýzy náboženstvo nemá svoje zdôvodnenie z reality božského (zo vznešenosti poznania), ale zo svojej politickej funkcie. Reprezentovalo inštitúciu, ktorú štát potreboval pre svoju vlastnú existenciu. Nepochybne sa tu nachádzame, ako uvádza Ratzinger, pred neskorou fázou vývoja náboženstva, keď dochádza k prekonaniu naivty náboženského sveta a jeho postupnému úpadku. Tým sa konflikt z vnútorného spojenia náboženstva so štátnym spoločenstvom ešte viac prehĺbuje. Pretože kult priradený k praktickému usporiadaniu a náboženstvo v tejto konfigurácii oddelenia od reality sa nemôže konfrontovať s problémom pravdivosti.¹³

Ak spojíme to, čo tvrdí Augustín, keď identifikuje biblický monoteizmus s filozofickými víziami sveta, s tým, čo ponúka Varroneho analýza náboženstiev, dostaneme sa k výsledku, z ktorého následne vyplýva, že kresťanská viera sa nezakladá na poézii ani na politike týchto dvoch veľkých prameňov náboženstva, ale na **racionálnom podklade**. Jeho kult sa zameriava na Bytie, z ktorého pochádza všetko jestvujúce, uctieva sa teda „pravý Boh“. V kresťanstve sa totiž racionalita stáva prostriedkom stmelujúcim, zjednocujúcim náboženskú štruktúru a vyjadruje sa v nej. V tejto vízii náboženstva niet oddelenie sveta a kultu, a preto racionalita už nie je viac jeho nepriateľom.¹⁴ V tejto perspektíve možno podľa Ratzingera nazerať na kresťanstvo tiež ako na víťazstvo demytologizácie, víťazstvo poznania a s ním aj pravdy a mohlo by sa považovať za univerzálne a ponúknuť všetkým ľuďom. Nie ako osobitný druh náboženstva, ktoré vytlačí ostatné, nie ako istý druh náboženského imperializmu, ale predovšetkým ako pravda, ktorá prekonala zdanie.

Ďalším dôležitým aspektom kresťanstva, keďže nie je založené na mýtických obrazoch, je podľa Ratzingera jeho odpoveď na otázku o prirodzenosti Boha. Aj tu sa kresťanstvo vyslovuje v súlade s požiadavkami filozoficky skúmanej racionality. Nie všetko, čo v prírode jestvuje, je Boh. Boh je Bohom pre prírodu, ale príroda ako taká nie je Bohom. Jasným rozlíšením medzi fyzikou a metafyzikou sa tak iba pravý Boh, ktorého mysliteľ môže v prírode objaviť, stáva objektom modlitby.

13 Porov. RATZINGER, J.: Verità del cristianesimo? In: *Il regno – documenti*, n. 854, 1 Marzo 2000, s. 191.

14 Na ilustráciu môžeme uviesť známu encyklikou *Fides et ratio* rozvinutú myšlienku sv. Anzelma: „Viera žiada, aby sa jej predmet pochopil pomocou rozumu a rozum na vrchole svojho hľadania pripúšťa ako nutné to, čo predkladá viera.“ JÁN PAVOL II.: Encyklika *Fides et ratio*, č. 42.

Ratzinger v tejto súvislosti vystupuje s tvrdením, že racionalita sa mohla stať aspektom náboženstva, pretože Boh racionality vstúpil do toho istého náboženstva. Boh, ktorý predchádzal prírodu, sa obrátil na človeka a „prestal jestvovať len vo svojej prirodzenosti“; nezostal Bohom ticha, vstúpil do histórie, aby sa stretol s človekom, a preto sa aj človek môže s ním stretnúť. Spojil dve dimenzie náboženstva, ktoré boli vždy od seba oddelené – prirodzenosť svojho večného kráľovstva a potrebu spásy človeka, ktorý trpí a zápasí.¹⁵

Nekonvenčná lektúra súvislostí

Kritérium Varroneho o oddelení kultu a reality, ktoré zaujalo Augustína, nastoľuje aj dnes niekoľko zaujímavých otázok vzhľadom na poznanie a hľadanie pravdy a realizovaniu slobody, ktoré do svojej náboženskej štruktúry kresťanstvo prijalo. A vracia sa k nim aj Benedikt XVI. Stačí ak by sme si pripomenuli pamätný príhovor na akademickej pôde v Regensburgu. V tejto súvislosti sa však nechcem zaoberať témou racionality tak, ako ju v aule univerzity predniesol on. Len sa pristavím pri argumentácii Benedikta XVI., ktorá rozhodujúcim spôsobom osvetľuje odlišnosť medzi vnímaním transcendencie v kresťanstve: „Nekonať rozumne odporuje podstate Boha.“¹⁶ Preto by som túto reflexiu o racionalite v duchu obsahu a významu *Logos* v kresťanskom posolstve zameril ku konkrétnej realite – k pólu, ktorý Ratzinger s obľubou zdôrazňoval. Lebo aj pre kresťanstvo platí, že obsah jeho posolstva ani pochopenie racionality v jeho štruktúre nemožno zúžiť iba na kult. Ak by z akýchkoľvek dôvodov stratilo jednotu týchto dvoch dimenzií, stratilo by svoju celkovú hodnovernosť. Veľmi významné je z toho uhla pohľadu memento z pastorálnej konštitúcie *Gaudium et spes*, kde sa o ateizme hovorí ako o kritickej reakcii na náboženstvá, aj kresťanské, kde nemalý podiel na jeho vzniku môžu mať práve veriaci.¹⁷ K myšlienke tejto jednoty, ktorá chráni integritu obsahu kresťanského posolstva a jeho spätosť s realitou sveta, človeka, základnými etickými hodnotami, sa Jozef Ratzinger vracal mnohokrát. Zmienim sa tu o dvoch myšlienkových líniiach.

Prvú možno vidieť v jeho komentári k encyklike *Fides et ratio*: „Ak viera nie je osvietená rozumom, hrozí jej, že sa zredukuje iba na tradíciu a vtedy deklaruje svoju principiálnu rolu v rozhodovaní... Dalo by sa povedať, že pápež

15 Porov. RATZINGER, J.: Verità del cristianesimo? In: *Il regno – documenti*, n. 854, 1 Marzo 2000, s. 192.

16 BENEDIKT XVI.: Prednáška na Univerzite v Regensburgu. In: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20060912024%3E> 1.10.2019.

17 „...ateizmus, chápaný vo svojom celku, nie je originálny, ale má rozmanité príčiny a medzi ne treba zaraťať aj kritickú reakciu na náboženstvá a v niektorých krajinách najmä na kresťanské náboženstvo. Na vzniku ateizmu teda môžu mať nemalý podiel veriaci, pokiaľ pre zanedbanie výchovy vo viere alebo pre pomýlený výklad učenia, alebo aj pre nedostatky ich náboženského, mravného a spoločenského života treba o nich povedať, že skôr zahalujú, než odhalujú pravú tvár Boha a náboženstva.“ DRUHÝ Vatikánsky koncil: Pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 19.

[Ján Pavol II.] sa novým spôsobom odvoláva na rozum, ktorý si už na metafyzickú rovinu netrúfa: *Sapere aude! Vzchop sa!*¹⁸ Vlastne tým potvrdzuje jeho poslanie. Nie je úlohou viery rozum umlčať ani hatiť, skôr zobudiť a vyburcovať, aby mal odvahu hľadať riešenia a čeliť veľkým otázkam a výzvam. Úlohou viery je zastať sa racionality a s ňou aj tvorivosti rozumu a schopnosti poznávať pravdu, aby sa tým obhájila samotná ľudskosť. Ratzinger to vyjadruje ostrou vetou: „Bez rozumu sa viera zrúti; bez viery môže dôjsť k atrofii rozumu. Ide tu o človeka.“¹⁹

Druhú líniu možno objaviť v encyklike *Deus caritas est* na pozadí paradigmy *eros – agapé*. Osobitne, ak vezmeme do úvahy jej metafyzický charakter. Podľa Platóna sa totiž k poznaniu ideí môže povzniesť len ten, kto má filozofický pud, a ten Platón nazýva „eros“, čo naznačuje rozšírenie a zduchovenie jeho pôvodného významu. *Eros* tak podľa neho predstavuje popud pre smrteľníka, aby sa povzniesol k nesmrteľnosti, a zároveň túžbu prebudiť tento pud aj u iných. Kým nazeranie krásy je prípravou, za vlastný prostriedok poznania ideí pokladá Platón pojmové alebo dialektické myslenie.²⁰ Spomenutý „drive“ nápadne pripomína všetky tie veľké túžby, ktoré človek v poznaní chce obsiahnuť, ba neraz ich vníma ako nástojčivý podnet k prekonávaniu hraníc alebo ako potrebu vymaniť sa zo svojho „úzkeho“ sveta. Navyše Platón naozaj pokladal *eros* za ťažnú silu, ktorá pomáha človeku pozdvihnúť sa zo zmyslovej roviny, aby obsiahol oblasť rozumovú. Táto sila sa rodí z potreby hľadať a z potreby vlastniť krásu (a dobro), ktorá človeku chýba alebo z ktorej vlastní iba malú časť, a preto k nej cíti silnú túžbu (*orexis*).²¹

Benedikt XVI. v spomenutej encyklike uvádza, že poslaním erosu je doviest k agapé²², a pridáva, že „v skutočnosti eros a agapé – vystupujúcu i zostupujúcu lásku – nemožno nikdy úplne od seba oddeliť“²³. Azda aj preto by sa tu mimovoľne ponúkala nasledovná lektúra. Ak nás *eros* vo svojom metafyzickom význame „ťahá“ k doplneniu dobra, ktoré sami nie sme schopní dosiahnuť, a otvára nás pre druhého, a jeho poslaním je priviesť k *agapé*, tak *otvorenie sa pre druhého* chystá *otvorenie sa pre Druhého*... Možno v tejto perspektíve vidieť akúsi analógiu vzťahu rozum – viera, alebo dve komplementárne dimenzie úlohy, ktorú do svojej náboženskej štruktúry kresťanstvo prijalo, keď sa historicky vymedzilo voči mýtom a kultu svojou orientáciou na racionalitu? Domnievam sa, že áno.²⁴ Nahrávala by tomu aj iná súvislosť.

18 RATZINGER, J.: Le 14 encicliche di Giovanni Paolo II. In: *Il regno – documenti*, n. 934, 1 Novembre 2003, s. 589.

19 Tamže.

20 Porov. STÖRIG, H. J.: *Malé dějiny filozofie*. Praha : Zvon, 1992, s. 120.

21 Porov. REALE, G.: Eros e agape: opposizione e convergenze strutturali nella concezione dell' amore. In: *L'Osservatore Romano, Edizione quotidiana*, n. 125, Mercoledì 31. maggio, 2006, s. 6.

22 Porov. BENEDIKT XVI.: Encyklika *Deus caritas est*, č. 5.

23 Porov. BENEDIKT XVI.: Encyklika *Deus caritas est*, č. 7.

24 V istej analogickej rovine to dokumentuje aj štúdia Pavla Labudu, v ktorej spomína rannokresťanských mysliteľov, ktorí zreteľne „odmietali uznať za kritérium rozhraničenia týchto dvoch sfér moment racionality“. LABUDA, P.: Vzťah filozofie a teológie v epoche neskoréj antiky. In: *Studia Aloisiana*, roč. 9, č. 1, 2018, s. 7.

Je ňou spojenie *Logos* a *caritas* do jednoty v kresťanskom poslanstve. Pre Ratzingera je znamením syntézy medzi vierou, poznaním a životom, vytvára autentický základ a otvára pre autentický život.²⁵ Pretože žiť autenticky znamená žiť pravdivo aj slobodne a táto spätosť s pravdivosťou a slobodou sa nevyčerpáva len v kulte, ale hľadá a nachádza svoje vyjadrenia vo vzťahu k svetu, k druhým. Uvedená lektúra racionality by sa teda mohla chápať ako posmelenie pre väčšiu odvahu žiť autenticky svoj život a zaujímať sa a zapájať do diania sveta.

Vtedy otvorenie sa pre druhého odomkne a pripravuje cestu otvorenia sa pre Druhého.

Použitá literatúra

- RATZINGER, J.: *Fede, Verità, Tolleranza, Siena*. Edizioni Cantagalli, 2005.
- RATZINGER, J.: Verità del cristianesimo? In: *Il regno – documenti*, n. 854, 1 Marzo 2000.
- BENEDIKT XVI.: *INCONTRO CON I RAPPRESENTANTI DELLA SCIENZA*, Aula Magna dell'Università di Regensburg, Martedì, 12 settembre 2006. In: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/sep-tember/documents/hf_ben-xvi_spe_20060912_university-regensburg.html, 17.12.2018.
- BENEDIKT XVI.: Prednáška na Univerzite v Regensburgu. In: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20060912024%3E> 1.10.2019.
- DULLES, A.: Víra zraje s věkem. In: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2002-1/Vira-zraje-s-vekem.html>, 17.12.2018.
- JÁN PAVOL II.: Encyklika *Fides et ratio*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1998.
- KASPER, W.: Proměny vztahu vědy a teologie. In: *Teologické texty*, č. 1, 2007.
- RATZINGER, J.: Le 14 encicliche di Giovanni Paolo II. In: *Il regno – documenti*, n. 934, 1 Novembre 2003.
- RATZINGER, J.: *Úvod do křesťanství*. Brno : Petrov, 1991.
- REALE, G.: Eros e agape: opposizione e convergenze strutturali nella concezione dell'amore. In: *L'Osservatore Romano*. Edizione quotidiana, n.125, Mercoledì 31. maggio, 2006.
- STÖRIG, H. J.: *Malé dějiny filozofie*. Praha : Zvon, 1992.

ThDr. Milan Urbančok, PhD.
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. BOX 173
814 99 Bratislava
milan.urbančok@truni.sk

²⁵ Porov. RATZINGER, J.: Verità del cristianesimo? In: *Il regno – documenti*, n. 854, 1 Marzo 2000, s. 195.